Herrgårdar i Norra Vedbo härad.

Av Sigurd Piza.

V

Degela.

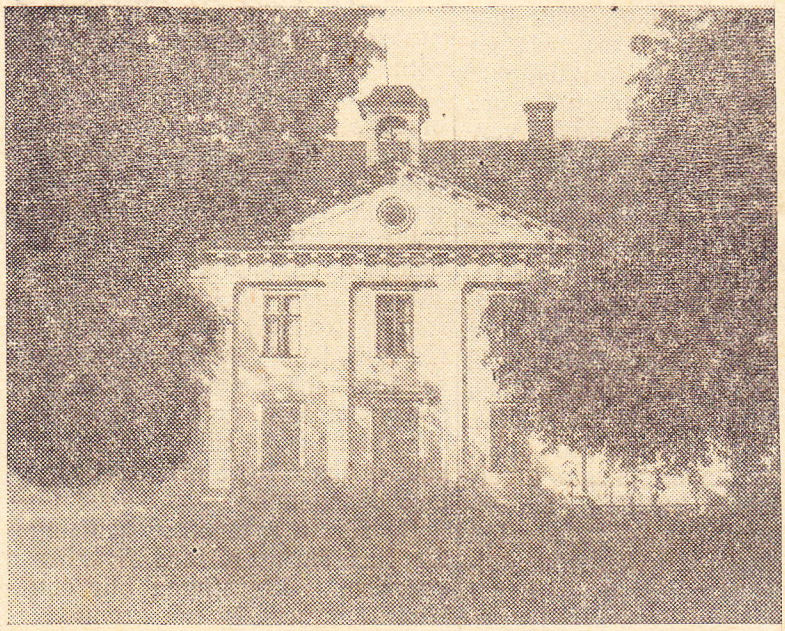

Degela herrgård.

Sedan medeltiden består byn Degela i Lommaryds socken av tre hela hemman, som redan då innehades av frälsemän. Enbart härav må man sluta sig till, att gårdarna äro mycket gamla. Ortnamnet talar dessutom för detsamma. Troligen har platset tillhört den primära bebyggelsen. Ehuru jag icke vågar påstå, att mitt försök till tolkning av detta ortnamn är hållbart, synes mig vara tillåtet att framlägga detta. Namnet förekommer första gången i urkund från 1455, då det skrevs »degelde» och »daelden». Senare belägg äro: 1542 »degella» och »Deijella», 1555 »Deela», 1574 »Della», omkring 1600 »Dighla» och 1623 »Degla». Numera skrives ortnamnet »Degela» men i dagligt tal säger man »Degla» eller »Dejla» med tonvikten på första stavelsen. Mig synes av dessa belägg vara troligt, att namnet är sammansatt av »deg» (i småländsk dialekt »dej», vårt nuvarande »deg», av fornsvenska »degher» = fuktig, våt, mjuk) samt det fornnordiska »eil» = fåra, varav dialektordet »älda» = åla. Sammansättningen »degälda», som dragits hop till »degela», kan då översättas med »den fuktiga (sanka) ålian (fåran)» och namnet hänsyfta på ett vattendrag.

Degelas läge vederlägger icke en sådan tolkning. Den nuvarande herrgården Degela ligger omedelbart intill sjön Noen och vid början av dess avlopp, den s. k. Nobyån, och markerna från utloppet äro ännu en god sträcka ganska sanka. Ån är numera helt obetydlig till bredd och vattnet avrinner lugnt för att i sitt nedre lopp till sjön Ralången bilda ett fall vid Lillekulla och ett vid den s. k. Munkakvarn. Mig förefaller alltså, att detta vattendrag ursprungligen kallats »Degälda». Dess nuvarande namn, Nobyån, är kommet av den stora by, Noby, som numera upptager så gott som hela området mellan Degelas ägor och sjön Ralången. Denna by har fått sitt namn av det uråldriga sjönamnet Noen.

Man skulle enligt denna tolkning kunna antaga, att det gamla ånamnet »Degälda» övergått på den äldsta bosättningsplatsen, under de att den nya byn erhållit sitt namn av sjön Noen, och att från denna by eller från uräldsta bebyggelsen skett utflyttningar i dalgången, som erhållit nya namn. Utgårdarna Lillekulla och Skallycke hava säkerligen namn från tidig bebyggelse men anmärkningsvärt är, att dessa gårdar under lång tid legat under sätesgården Degela.

Huru än Degela-namnet bör tolkas, få vi säkerligen antaga, att orten snart nog genom arv och andra förhållanden utväxt till en mindre by och att den även en tid omfattat de båda norr om nuvarande herrgården belägna hemmanen Åkerlotta, vilka gårdar ännu ingå i Degela-godset.

Sedan den nya byn Degela blivit fullbyggd, torde den ha sett ut som alla andra här i norra Smålands skogstrakt. Byggnaderna, alla av trä, voro satta i en stor fyrkant med stor gårdsplan. Bostäderna utgjordes av flera hus för varje hushåll och lågo omedelbart intill varandra, några kanske voro s. k. tvillingstugor, alltså för mer än ett huhåll. Visthus, fähus, stall och andra ekonomibyggnader voro likaledes uppförda så tätt intill varandra, att i bästa fall takutsprången på gavlarna bestämt avståndet, men nära mitten på fyrkantens ena sida mot tillfartsvägen fanns en inkörport mellan två byggnader, i äldsta tid försedd med bastanta dörrar, som slötos om nätterna. Där något mellanrum i övrigt förekom mellan husen, hade höga staket av resta stänger uppsatts, så att rovdjur och okynnes fä kunde hållas undan. Mitt i den på detta sätt uppkomna gårdsplanen fanns den gemensamma stora vattenbrunnen med sin »våg» och där voro nära byggnaderna vagnar, kälkar, redskap o. d. utställda, när de icke brukades. Där höllos icke blott gemensamma samkväm för nöje utan där ägde sammanträden rum, då man såsom byalag dryftade sina angelägenheter.

Den första exakta uppgift till ägarelängden för Degela anger, att den bemärkte mannen Bo Jonsson (grip), död 1386, omnämnd i min historik om Ängaryd i Säby socken, ägt en gård i Degela by. Säkerligen hade han icke ärvt denna gård utan köpt den bland andra, som han förvärvade på olika sätt i vår ort. Det tog lång tid innan avskifte efter honom kunde äga rum, så att då det äntligen skedde, voro arvingarna många. Ett av dessa arvskiften verkställdes den 23 april 1455 av kung Karl Knutsson Bonde och då detta rör Degelagården och andra hemman i Norra Vedbo härad, skall om detsamma lämnas några uppgifter samt om de släktingar, som då togo arv efter den förmögne Bo Jonsson.

Dessa arvingar, som då delade vissa tillgångar efter honom, voro Bo Nilssons (grip) hustru, Ficke Bylows och hans hustru Hebblas barn samt Bylows halvsyster fru Ida. Bo Jonsson hade en son riddaren och konungens råd Knut Bosson till Vinäs, som varit gife med Ermegard Johansdotter Bylow i hennes

(Forts.)

Herrgårdar i Norra Vedbo härad.

Av Sigurd Pira.

(2)

V

Degela.

första gifte och med honom hade dottern Katarina Knutsdotter. Denna Katarina blev gift med riddaren och riksrådet Nils Erengislesson (av Vinstorpasläkten), död 1440, i dennes andra äktenskap och gifte om sig 1442 med väpnaren Ragvald Gustafsson (tre rosor) till Horshaga. I sitt första äktenskap hade Nils Erengislesson endast sonen Bo Nilsson, den förutnämnde arvtagaren. Han var född i slutet av 1420-talet och säges 1448 vara riddare och omtalas 1458 som kung Kristians fogde över Rumlaborgs län med Vedbo samt konungens råd 1463. Han upptog sin moders vapen ett svart griphuvud med utsträckt röd tunga och röd näbb i gyllene fält. Under 1454 gifte han sig med Beata Karlsdotter, som var dotter till riksrådet Karl Kristersson (Vasaslägt) och Ebba Krummedike i hennes andra gifte. Han avled 1464 eller följande år i Söderköping.

Ovannämnda Ermegard Johansdotter Bylow var dotter till riddaren Johan Bylow, som var gift två gånger, den ena gången med Dorotea av okänd släkt, och hade till broder Ficke Johansson Bylow (fjorton bysantiner i sitt vapen), som inkom till Sverige med Erik av Pommern och försträckte honom ett betydligt lån mot pant av Vartofta härad med kungsgården Ettack. Han var gift med arvtagerskan Hebbla Aibrektsdotter Bydelsback, vilken gifte om sig med Arend Bengtsson (ulf). Ficke Bylow hade flera barn, men då makarna levde vid arvskiftet 1455 blevo de arvtagare efter Bo Jonsson.

Ficke Bylow och Ermegard Bylow hade en halvsyster Ida Bylow, som levde ännu 1461. Hon var gift med riddaren Laurens Ulfsson (lejonörn) av Blåsläkten till Forsvik, vilken förut varit gift med Katarina Stensdotter (bjälke) och avled 1445.

Det är troligt att dessa arvingar efter Bo Jonsson icke kunnat komma överens om bodelningen, varför kung Karl Knutsson anmodats att söka förlika arvingarna, ty i den bevarade skifteshandlingen säges, att jordaskiftet skedde efter lång otid varit hade arvingarna emellan samt att förrättningen nu verkställdes efter »ladom och byttom» (d. v. s. efter lott och byte). Bland de hemman, som voro föremål för skiftet, lågo några inom Norra Vedbo härad och sägas dessa givit i inkomst:

i Lommaryds socken:
tre gårdar i Noby, som gåvo vardera 3 mark gutniska, en gård i Degela, som lämnade 3 mark gutniska, en gård, som heter Skallycke och gav 10 öre gutniska, samt

i Haurida socken:
en gård i Gunnatorp, som likaledes gav 10 öre gutniska, en gård i Källeryd och en i Ås, som lämnade vardera endast 5 öre gutniska.

Fru Ida Bylow tillskiftades ovannämnda åtta gårdar samt dessutom 12 gårdar i Tjust, som Linköpings domkyrka fått av Henrik Bylow, troligen en avliden broder till fru Ida Bylow. Kung Karl Knutsson, som ju är bekant för sin s. k. räfst om medeltidskyrkans gods, ansåg sig tydligen ha rätt att från domkyrkan återbörda ifrågavarande gårdar.

Av denna skifteshandling framgår sålunda, att Bo Jonsson (grip) ägt en gård i Degela samt att denna övergick till fru Ida Bylow 1455. När Bo Jonsson förvärvat denna gård är emellertid okänt Fru Ida Bylow testamenterade till Vadstena kloster sätesgården Aspanäs i Malexanders socken, vilken hon sannolikt ärvt efter sin man Laurens Ulfsson (Blå).

Fram till första hälften av 1500-talet har det sina vanskligheter att upprätta ägarelängd över gårdarna i Degelabyn. Men av de uppgifter, som lämnas i 1542 års jordebok torde man kunna göra några antaganden. Där säges nämligen, att två gårdar ägdes av fru Ingrid på Malma och en gård av fru Marina Grip till Nynäs. Härav drar jag bl. a. den slutsatsen, att de två Degela-gårdarna, som icke tillkommo fru Ida Bylow, på hennes tid tillhört någon medlem av släkten Vinge eller Lake, till vilka fru Ingrid på Malma hörde.

Fru Ingrid Haraldsdotter Lake, som var dotter till häradshövdingen Harald Karlsson Lake (gumsehuvud) till Malma, Västergötland, och dennes hustru Ingrid Nilsdotter (pil) från Gåsevad, var gift två gånger 1) 1497 med häradshövdingen i Konga härad Axel Gregersson (sparre) och 2) 1510 med lagmannen i Värmland, hövitsmannen på Dal, riddaren och riksrådet Nils Olofsson (vinge) till Skofteby, som förut varit gift sedan 1510 med Barbro Siggesdotter (sparre). Hennes andre man, som deltagit i västgötaherrarnas uppror 1529, blev av den anledningen halshuggen och fråntagen sina gods. Emellertid lyckades hans änka av Gustav Vasa återfå de förbrutna godsen och hon står — som nämnt — såsom ägare till två gårdar i Degela och dessutom till en gård i Åkerlotta och två i Noby. Bönderna hette 1542 respektive Byrge och Martin i Degela samt Andorm och Nils i Noby. Även andra fastigheter tillhörde henne: Lockarp och Vippersjö samt Högamålen i Linderås socken.

Då den släkt, som förde vingen i sitt ättevapen, ägde gårdar i Norra Vedbo härad, kan det vara troligt, att Degelagårdarna och de andra fastigheterna varit bland de från Nils Olofsson (vinge) indragna godsen. I så fall skulle denne kunna upptagas såsom ägare till två gårdar i Degela i mitten av 1400-talet, i synnerhet som hans änka angives äga dem 1542.

Skulle däremot — vilket är mindre sannolikt — gårdarna tillhört fru Ingrids fader Harald Lake, borde denne antecknats såsom ägare. Häremot strider dock, att den ena av Degelagårdarna 1551 ägds av Margareta Nilsdotter (vinge) till Skofteby. Jag vågar därför påstå, att nämnde Nils Olofsson (vinge) till Skofteby måste vara ägaren. Hans änka Ingrid Haraldsdotter Lake är otvetydligt nästa ägare till ifrågavarande två frälsehemman. Det må tilläggas att Ermegard Bylow, dotter till Ficke Bylow, var farmor till Knut Lindormssons (vinge) till Sjögerås hustru Margareta Månsdotter (natt och dag) samt att denne Knut Lindormsson i början av 1500-talet till Vadstena kloster donerat Ängaryd, Hubbarp m. fl. gårdar i Säby socken.

(Forts.)

Herrgårdar i Norra Vedbo härad.

Av Sigurd Pira.

V

Degela.

Efter fru Ingrid Lake till Malma övergick den ena gården i Degela till Nils Olofssons (vinge) dotter Margareta Nilsdotter (vinge) till Skofteryd, som var gift med Bengt Jönsson Slatte, och den andra gården till Erik Månsson Ulfsparre till Broxvik i Gränna socken, gift med Estrid Johansson (rosenbjälke) från Råda.

Bengt Jönsson Slatte var son till Jöns Slatte och hans hustru Ingeborg Slatte. Han var väpnare och skrev sig till Forsa (nuvarande Slatteforsa) i Vists socken, Östergötland och förutnämnda Margareta Nilsdotter (vinge) var troligens hans tredje maka. Hon var född omkring 1511 och avled barnlös 1584. Hon hade i morgongåva erhållit vissa gårdar, som hon testamenterade till sina syskonbarn på mödernet av släkten Stenbock och Ribbing. Enligt uppgift 1551 ägde hon en gård i Degela och en gård i närliggande Åkerlotta, där bönderna då hette Sune och Olof.

Erik Månsson Ulfsparre, som i 1551 års jordebok antecknats såsom ägare till en gård i Degela, där bonden då kallas Birie (Börje), var son till häradshövdingen i Norra Vedbo härad Måns Påvelsson till Broxvik och Elin Larsdotter (bölja). Han var en under Gustav Vasas regering mycket betrodd man och omtalas som väpnare 1532. Han var 1547 häradshövding på Visingsö och hade uppsikt över »sex härader i Småland». Sedermera var han 1551 häradshövding i Norra Vedbo härad och dessutom hövitsman över kungens skyttar i Småland samt 1553 knektahövitsman i Södra och Norra Vedbo härader och i Ydre, Vista och Tveta härader. För sina uppdrag erhöll han 1560 förläning på tionden av Skärstads och Gränna socknar. För en kort tid samma år var han ståthållare på Kalmar slott, bevistade mönstringarna med smålandsfrälset 1562 och 1563, då han hade i förläning Linderås och Frinnaryds socknar, och var 1564 biträdande ståthållare på Kalmar. Han avled den 25 september sistnämnda år i Stockholm och blev begraven i Gränna kyrka, där hans gravsten finns. Det han i släkten, som upptog Ulfsparre-namnet. Med sin hustru hade han flera barn, av vika dottern Märta bekom Degela samt möjligen två gårdar Noby och en i Skallycke samt Mattarp i Lommaryds socken och Fotsjö i Adelövs socken.

Denna Märta Eriksdotter Ulfsparre skrev sig till Degela och avled ogift 1616. Hon är begraven i Lommaryds kyrka, där hennes gravsten med föräldrarnas och farföräldrarnas namn och vapen finns. Till samma kyrka skänkte hon 1604 en vit kalk med patén. Hennes syster Brita blev gift med Peder Svensson Ribbing, som torde ärvt en gård i Degela by.

Innan vi fortsätta att tala om ägarna till denna gård, återvända vi till den gård, som en gång ägts av Ida Bylow. Det synes vara hart när omöjligt, att utreda, huru fru Marina Grip bekommit denna gård. Hon var gift två gånger 1) med sina morbröders svåger riddaren och riksrådet Karl Eriksson (Gyllenstierna) till Vinstorp, död 1541, som var son till riksrådet m. m. Erik Eriksson (Gyllenstierna) och hans hustru Anna Karlsdotter (Vinstorpa-släkten), död 1552, samt 2) den 7 januari 1548 på Stockholms slott, då Gustav Vasa höll bröllopet, med riksrådet Klaus Jörensson (Stiernsköld), vilken i 1551 års jordebok uppgives som ägare till en gård i Degela, där landbon då hette Jon, samt en gård i Skallycke med bonden Håkan och en gård i Noby, där bonden kallas Jon. Fru Marina Grip ägde enligt 1542 års jordebok sistnämnda hemman, då bonden i Skallycke hette Sune. Fru Marina hade tydligen ärvt många gårdar i vår ort. Av sistnämnda jordebok framgår, att hon ägde en gård i Kolshult, Skräddarp, Kvalarp, Dumstorp, en gård i Mörby (nuvarande Mörbylund), en gård i Traneryd, en i Hulu och Brynestorp, alla i Säby socken, samt en gård i Brickarp av Linderås socken, Stubben i nuvarande Trehörna socken och Nannarp i Haurida socken.

Klaus Jörensson var son till hövitsmannen Göran Hansson, död 1517, och dennes andra hustru Ingeborg Siggesdotter (sparre) i hennes första gifte, död 1531. Han skrev sig bl. a. till Nynäs i Bälinge socken och deltog livligt i de inre politiska förhållandena. Han blev först ståthållare i Västmanland 1576 och sedan på Kalmar slott 1580; han avled 1583.

Under 1574 omtalas endast två frälsegårdar i Degela, då den ene landbon kallas Börir och den andra gården brukades av en ej namngiven änka. Enligt jordeboken 1599 voro bönderna tre, Birger, Olof och Jören.

Stiernsköld barn torde liksom arvingarna efter Märta Eriksdotter Ulfsparre ha sålt gårdarna i Degela till Seved Svensson Ribbing, som skrev sig till Fästered och Degela. Han, som alltså är ägare till alla tre hemmanen, var född den 6 mars 1552 på Fästered i Finnekumla socken och son till Sven Knutsson Ribbing, död 1577, och Anna Bengtsdotter Gylta, död 1579. Denne Seved Ribbing var 1588 lagmansdomhavande i Västergötland och erhöll samma år fullmakt att mönstra Västgöta ryttare och att ha inseende över jakten i Västergötland. Han blev hovmarskalk 1591, häradshövding i Västra härad, Jönköpings län, 1594, riksråd 1602 och hertig Johans av Östergötland råd och rikets översteräntmästare 1604, lagman i Västergötland 1607, riksskattmästare 1612 och avled i Stockholm den 26 september 1613. Han hade haft många olika uppdrag, suttit i rätten över rådsherrarna i Linköping 1600 och över ärkebiskopen Abraham Angermannus 1606. Han var ock en av Gustaf II Adolfs förmyndare. På Nynäs hade han 1583 firat bröllop med Anna Gyllenstierna, som avled den 12 januari 1605, dotter till riksrådet och lagmannen Erik Karlsson Gyllenstierna (af Lundholm) och Karin Nilsdotter (Bielke af Åkerö), befryndad med förutnämnde Stiernsköld, enär fru Anna Gyllenstierna var sondotter till Marina Grips förste man Karl Eriksson (Gyllenstierna). Dessutom var Anna Gyllenstiernas syster Emerentia gift med en broder till Seved Ribbing.

(Forts.)

Herrgårdar i Norra Vedbo härad.

Av Sigurd Pira.

V

Degela.

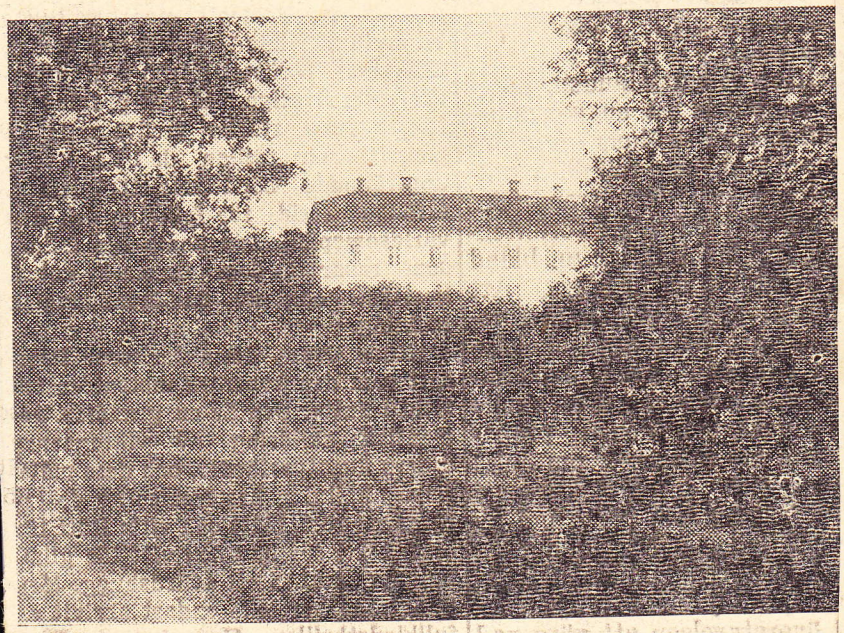

Degela herrgård, sedd från parken.

Att Seved Ribbing intresserat sig för Lommaryds socken framgår därav, att han bekostade omändring och förbättring av en sockenbudkalk av silver till kyrkan.

Av Smålands handlingar 1616 nr 8 i Kammararkivet framgår att Seved Ribbings son Sven Sevedsson Ribbing ägde tre gårdar i Degela, som då kallas sätesgård, samt dessutom Djärvarp i Bredstads socken, Högamålen, Hjälmedal och Siggarp i Linderås socken. Enligt Smålands handlingar 1623 nr 4 a var han sagda år dessutom ägare till ett hemman i Åkerlotta, ¼ hemman Skallycke, två hemman i Noby av Lommaryds socken samt ett hemman Ingelsbo, ett hemman Björkenäs, ½ hemman Försbacka, ½ hemman Haddarp, ½ hemman Larstorp, ½ hemman Norsjötorp, ¼ hemman Rödasjö, ¼ hemman Mattarp och ¼ hemman Rödhälla. Därav får anses styrkt, att denne Sven Ribbing, som skrev sig till Grensholm i Skrukeby socken och Lådby i Kvillinge socken, Östergötland, samt Degela, genom arv och köp blivit ägare till såväl Degela som Skallycke och Åkerlotta, möjligen än flera av nämnda gårdar. Han var född den 15 december 1588 på Fästered och omtalas 1612 som hovråd hos hertig Johan och sedermera som hertig Karl Filips råd samt assessor i Åbo hovrätt 1630, vilken sista befattning han dock icke tillträdde. Han hade 1634 burit Östergötlands fana vid Gustaf II Adolfs begravning. Han avled 1640 på Tisenhult i Skedevi socken och begrovs i Skrukeby kyrka. Med sin första fru Metta Rosengren, född 1597, död 1634, dotter av ståthållaren över Östergötland Ture Jakobsson Rosengren till Grensholm och dennes hustru Mechtild Eriksdotter Ulfsparre af Broxvik, hade kan bl. a. sonen Seved, som blev nästa ägare till Degela m. fl. gårdar.

Seved Svensson Ribbing skrev sig till Degela och Lådby, var född den 23 februari 1615 och ingick i militärtjänst. Han omtalas som löjtnant vid Östgöta kavalleriregemente 1638, ryttmästare där 1642 och överstelöjtnant 1646. Hans hustru Lucretia Wernstedt, född 1625, dotter av överste Johan Wernstedt och Anna Kyle, avled den 22 mars 1646 på Degela. Hon bodde där medan mannen var i fält. Ribbing blev i slaget vid Tepel i Böhmen den 30 augusti 1647 så svårt sårad av en styckekula, att han den 2 påföljande september avled. Hans lik fördes till Lommaryd, i vars kyrka han begrovs den 16 april 1648. Till kyrkan hade han skänkt ett orgelverk. I sitt äktenskap hade Ribbing två barn, av vilka inget övertog Degela. Vid sin död synes Ribbing varit i ekonomiska svårigheter, ty barnen fingo 1649 av drottning Kristina donation på gods till deras underhåll och uppfostran. De hade efter föräldrarnas död kommit först till sin mormoder och sin fars styvmoder fru Anna Kyle och därefter till sin faster Mechtild, så till sin andra faster Anna samt slutligen till sin moster Anna Wernstedt. Dottern Märta avled 1701 på Lådby efter två äktenskap och sonen Sven, som slutligen blev kammarherre, avled i Stockholm 1673 efter en duell.

Enligt 1639 års jordebok hörde till Degelagodset två hemman i Åkerlotta samt Siggarp och Hjälmedal i Linderås socken, Björkenäs och Bösebacken samt Nannarp i Vireda socken.

Det vill synas som om Ribbings syster Anna Ribbing på grund av broderns svårigheter köpt Degelagodset av dödsboet. Hon kallas nämligen »den sköna till Degela». Hon var född den 8 eller 15 augusti 1625 på Grensholm, var 1641 hovfröken hos prinsessan Kristina Magdalena av Pfalz och följde henne och hennes gemål markgreven Fredrik IV av Baden genom Danmark till Stralsund 1642 men nödgades på uppfordran av sin faster Kristina Ribbing återvända till Sverige följande år. Den 18 april 1648 gifte hon sig med kammarrådet och underståthållaren Jesper Crusebjörn. Möjligen är det genom giftet med denne förmögne man som köpet av Degela kom till stånd.

Jesper Crusenbjörn var son till landshövdingen i Dalarna Peter Kruse från Lübeck, adlad Crusebjörn, död 1645, och rådmansdottern i Stockholm Cecilia Rehn, död samma år. Jesper Crusebjörn hade studerat i Uppsala och sedan i Leiden 1637. Han blev assessor i Bergskollegium 1652 och var det allt intill 1661 men därtill 1655 underståthållare i Stockhom och kammarråd 1657, vice landshövding i Kopparbergs län 1658—1659. Han avled den 6 december 1663 och jordfästes i Stockholms storkyrka men ligger begraven med sin hustru, som avled 1658, i Torsångs kyrka, inom vilken socken makarna ägde gården Ornäs.

Makarna Crusebjörn synas endast kort tid innehaft Degela, som förvärvades av greve Per Brahe den yngre och som även omnämnes i konfirmationen 1680 av dennes testamen-

(Forts.)

Herrgårdar i Norra Vedbo härad.

Av Sigurd Pira.

V

Degela.

te till sin broder greve Nils Brahe till Visingsborg. Efter Per Brahes den 12 september 1680 timade död blev greve Nils Brahe ägare till Degela och andra gårdar i vår ort. Om såväl Per Brahe d. y. som Nils Brahe har jag lämnat några uppgifter i min beskrivning av säteriet Näs i Adelövs socken, som även ägdes av de båda grevarna.

Det visar sig, att under greve Nils Brahes tid grevinnan Sidonia Juliana Lewenhaupt vistats på Degela någon tid. Hon har nämligen till Lommaryds kyrka skänkt en »broderad håv med finer klocka och silverbeslag», som bevaras i den nya kyrkan. Hon var född 1659 och troligen då änka efter översten friherre Gustaf Cruus af Gudhem, vilken avlidit 1692. Hon själv avled 1737 på Sätuna.

Greve Nils Brahe drabbades av Karl XI:s reduktion, som lärer minskat hans årliga inkomster med omkring 60.000 riksdaler. Härigenom blev han likväl — såsom andra den tidens adelsmän — icke utfattig. Han fick t. ex. endast inom Jönköpings län behålla ej mindre än 155 hemman, vilka alla Per Brahe och hanförvärvat genom köp. Bland de gårdar, som Nils Brahe behöll, voro följande inom Lommaryds socken: 3 frälsehemman Degela säteri med två frälsehemman Åkerlotta och ett frälsehemman Skallycke samt ett frälsehemman Hullaryd, två frälsehemman i Västra Noby, två frälsehemman i Norrby och ett kronohemman i samma by, ⅛ frälsehemman Svinshulan (nuvarande Sundby) och ¼ frälsehemman Mattarp. Dessutom behöll han ett skattehemman Bohult med två utjordar, ½ skattehemman Gulhult och ett kronohemman Björneryd, vilka alla voro anslagna till lön åt hauptmannen Fredrik Lars Bange, som jämte ryttmästare Lennart Bergenstråhle gav en ljuskrona av mässing till Lommaryds kyrka. Greve Nils Brahe avled den 25 januari 1699.

Därförut eller strax efter Brahes död försåldes Degelagodset till råd- och handelsmannen i Göteborg Henric Arvidsson, som i slutet av 1600-talet säges vara ägare till detsamma och Viredaholm i Vireda socken. Han hade med sin hustru Margareta Jakobsdotter Lindsay en 1668 född dotter Anna Margareta Henriksdotter, som den 2 november 1687 blev gift med friherre Hugo Hamilton af Hageby, född den 20 maj 1655 på Mone Castle i Irland och son till engelske kaptenen John Hamilton och Janet Sommerville of Comnethon. Han hade efter militärtjänst i England 1680 inkallats till Sverige av sin broder, dåvarande översten för Älvsborgs regemente Malcolm Hamilton, och blev då fänrik vid sagda regemente. Efter ett snabbt avancemang (löjtnant 1683 och kapten 1685) övergick han till livregementet till häst och blev där kapten 1686, sedan major vid Västgöta-Dals regemente 1698 och överstelöjtnant vid Älvsborgs regemente 1703, överste för Smålands femmänningsinfanteri en månad därefter, kommendant i Malmö och överste för Jönköpings regemente 1710 för att samma år bli överste för femmänningsinfanteriregementet och strax därpå generalmajor av infanteriet. Under 1711 blev han kommendant i Göteborg samt 1716 generallöjtnant och landshövding i Västernorrlands län. Han utnämndes till general och generalfälttygmästare 1719. Den 12 april 1689 blev han liksom sin nämnde broder upphöjd i friherrligt stånd. Han hade deltagit i krigshändelserna 1710 och dessutom 1719, då han vid Gävle tvang 14.000 ryssar att »gå tillbaka».

Friherre Hugo Hamilton hade genom sitt gifte blivit ägare till Degela med Åkerlotta och ett hemman i Västra Noby men har säkerligen aldrig bott på godset. Dessutom ägde han enligt 1708 års jordebok Högamålen och Siggarp i Linderås socken, vilka hemman torde ingått i köpet, då de långt förut tillhört ägaren av Degela. Hamilton avled den 19 januari 1724 i Stockholm men han begrovs i Lommaryds kyrka, där hans epitafium och familjegrav finnas. Hans friherrinna avled den 11 februari 1722 och hade han med henne ej mindre än 14 barn, av vilka inget blev ägare till Degelagodset.

Friherre Hamiltons svåger Gustaf Hammarberg, gift med Brita Henriksdotter, hade tydligen bekommit Viredaholm av sin svärfader. Efter sin nämnde svågers död blev han också ägare till Degela. Gustaf Hammarberg var född den 17 augusti 1653 och son till mäster Samuel Hammarinus, präst i Stockholm. Han var student i Uppsala 1665 och blev sju år därefter anställd i kansliet vid svenska ambassaden till England, Holland och Köln, blev notarie i Kommerskollegium 1674, sekreterare i Göta hovrätt 1677, överjägmästare i Småland 1685—1686, överjägmästare i Skåne, Halland, Blekinge och Östergötland 1697, generaladjutant vid armén i Skåne 1709, kommendant i Kristianstad 1710, överjägmästare i Östergötland 1714 med avsked 1717. Adlad 1683.

Under sin tjänstgöring i Göta hovrätt kom Hammarberg såsom sekreterare ut för en händelse, som lätt kunde blivit ödesdiger för hans framtid. Hovrätten hade från Karl XI mottagit en skarp tillrättavisning och däröver skulle Hammarberg avfatta en hovsam förklaring. Några hovrättsledamöter togo sig för att ändra Hammarbergs förslag till skrivelse och inflätade då några förgripliga uttryck. De befallde Hammaberg renskriva den sålunda justerade förklaringsskriften och dessutom kontrasignera densamma. När kungen, som då var vid armén i Skåne, tagit del av förklaringen, befallde han Hammarberg att inom tjugofyra timmar inställa sig hos honom. tydligen för en kraftig åthutning. Hammarberg kom till högkvarteret och friade sig genom att förete konceptet till den av honom uppsatta förklaringen. Följden av hela affären blev en för hovrättsledamöterna oväntad utgång. Hammarberg förordnades att vara åklagare mot dessa sina överordnade och fyra av dem dömdes från sina tjänster.

Hammarberg hade sitt hemvist på Viredaholm, där hans tre barn med hustrun Brita Henriksdotter föddes. Hustrun avled den 14 augusti 1693; mannen gifte om sig med Pernilla Bille från Danmark,

(Forts.)

Herrgårdar i Norra Vedbo härad.

Av Sigurd Pira.

V

Degela.

dotter till hovjunkaren Jörgen Bille och Birgitta Beck, men blev detta äktenskap olyckligt, så att makarna skildes utan barn. Hammarberg avled på Viredaholm den 16 juli 1731 och begrovs i Vireda kyrka, där hans vapen med påskrift och valspråket »Sic transit gloria mundi» (Så förgår all världens härlighet) finnes. Ett särskilt gravkor för ätten byggdes under kyrkans kor.

Hammarbergs son Henrik Hammarberg fick genom arv och byte såväl Viredaholm som Degela med underlydande. Om honom, som blivit kallad »Stenbocks kurir», har mycket skrivits. Här må därför endast i korthet angivas födelsetid och meriter. Han var född den 27 september 1686, studerade i Lund och sedan i Greifswald, där han disputerade 1705. Såsom auskultant i Göta hovrätt omtalas han 1707 men övergick till militärtjänst. Under 1709 blev han kvartermästare vid Norra Skånska kvalleriregementet och ryttmästare där 1710. Han kom så till Livregementet till häst och blev där ryttmästare, utnämndes 1719 till häradshövding i Luggude, Rönneberga och Onsjö härader i Skåne med lagmans titel, blev 1737 lagman i Uppland och 1739 vice president i Göta hovrätt med justitiekanslers fullmakt 1750 och president i Svea hovrätt 1751. Efter avsked 1753 från denna syssla bosatte han sig på Viredaholm och avled där den 25 januari 1768, begraven i Vireda kyrka. Till denna kyrka har han skänkt två mässhakar och en dopängel m. m.

Hammarberg omtalas såsom starkt religiös och har författat några skrifter av religiöst innehåll. I en avhandling »Guds Kärleks Seger eller eviga Nådebeslut» ville han förfäkta satsen om alla människors slutliga salighet genom »den andre Adam». Dessutom har han författat några stycken på svensk vers. Den 11 december 1710 ingick han äktenskap med Abela Juliana Sifverskiöld, född 1690, dotter till professorn Niklas Andersson Hyltén, adlad Silfverskiöld, och dennes andra hustru Juliana Sigrid Gripenflycht. Hon avled i barnsäng den 14 november 1728 och blev begraven i Bosjöklosters kyrka. Hon födde då sitt tolfte barn, en dotter, som uppnådde mogen ålder, under det att fyra av övriga avledo som spädbarn.

Av barnen blev Karl Fredrik Hammarberg ägare till Degela. Han var född den 26 augusti 1721. Även han blev krigare; 1734 var han volontär vid artilleriet i Malmö och lärkonstapel där 1737, konstapel 1738, sergeant 1740, livdrabant 1741, regementskvartermästare vid Jönköpings regemente 1745, kapten 1750 och sekundmajor där 1759, avsked 1762. Han bevistade finska och pommerska krigen på 1740—1750-talen. Den 5 april 1752 ingick han äktenskap med Margareta Sofia Reutercrona, född 1724, dotter till regementskvartermästaren Mattias Håbo, adlad Reutercrona, och dennes hustru Anna Beata Reuterswärd. Hon avled på Degela den 28 oktober 1769 och mannen där först den 4 januari 1790. Ingen av makarnas sex efterlämnade barn blev ägare till fädernegården Degela. Godset såldes till två bönder, som innehade Degela endast två år.

Överstelöjtnanten Karl Adolf Hammarberg, son till Karl Fredrik Hammarberg till Degela, skänkte 1802 till Linköpings stiftsbiblioteks antikvitetssamling en krigsrustning, som förmodades hava tillhört antingen generalfälttygmästaren Hugo Hamilton eller riksskattmästaren Seved Ribbing till Degela. Troligen har gåvan överlämnats med anledning av Degelas försäljning och det är högst sannolikt att rustningen dittills förvarats på Degela.

Godset inköptes av häradshövdingen i Vista samt Norra och Södra Vedbo härader Martin Lorentz Munthe, som också bosatte sig på Degela. Han var född den 9 april 1762 och son till borgmästaren och lagmannen Johan Lorentz Munthe, född 1729, död 1795 och dennes hustru Charlotta Rebecka Cassel, född 1734, död 1793. Häradshövding Munthe gifte sig den 4 september 1789 på Strömsberg vid Jönköping med friherrinnan Gertrud Katarina von Knorring, född den 4 maj 1762, dotter till kriminalnotarien friherre Göran Johan von Knorring till Åsboholm i Bringetofta socken och Eva Juliana Almquist. Utom Degela ägde Munthe Åkerlotta, Västra Noby uppbyn, Sundsmålen, Hullaryds Södergård, Hullaryds rusthåll, kallat Nykulla, samt Västra Noby kvarn, alltså hela Degelagodset. Munthe blev bosatt på Degela, där han uppförde det nuvarande vackra corps de logiet. Men han synes snart velat avflytta till Eksjö, enär denna stad varit bekvämligare bostadsort för hans ämbete. Han försökte för den skull försälja Degela, Åkerlotta och Hullaryds Södergård på offentlig auktion den 9 december 1816 men fick ej antagligt anbud. Han avled den 14 mars 1819 på Degela men begrovs i sin faders grav i Eksjö. Hans fru hade den 13 augusti 1817 avlidit i Jönköping. Makarna hade redan 1806 flyttat till Degela från Eksjö.

Tydligen under viss tid hade Munthe varit tjänstledig. Under hans sista tid uppehölls häradshövdingeämbetet av vice häradshövdingen Peter Reinhold Palm, född den 16 mars 1780 i Kågeröd, vilken 1814 kommit från Gävle. Samtidigt omtalas såsom skrivare hos häradshövding Munthe Carl Fredrik Tinnerholm, som var född i Jönköping 1779. Denne efterträddes redan 1814 av tingsskrivaren J. C. Hageman, född 1776, som inflyttat från Gränna.

Munthes arvingar försålde Degela med underlydande Åkerlotta samt Hullaryds Södergård för 24666 rdr 32 sk till kronolänsmannen Samuel Lindblad, som av Erik Persson i Norrby för 8333 rdr 16 sk inköpte Västra Noby eller Degela kvarn. Lindblad var född den 9 juli 1764 i Finnanäs Norrgård av Linderås socken och son till lantbrukaren Peter Persson från Gaddarp och dennes hustru Gundla Andersdotter från Finnanäs. Lindblad, som antog sitt tillnamn efter sin födelsesocken, började sin statstjänst som kronorättare omkring 1791 och blev kort därefter vice kronolänsman i Norra Vedbo härads första distrikt, omfattande Säby

(Forts.)

Herrgårdar i Norra Vedbo härad.

Av Sigurd Piza.

V

Degela.

och Linderås socknar. Den 1 juni 1805 utnämndes han till ordinarie kronolänsman i häradets tredje distrikt. Han var under sin tjänstgöring först bosatt på Glassås i Linderås socken, som han erhållit i sitt andra gifte, men flyttade efter köpet av Degela till denna gård. Han erhöll avsked 1824 och ägnade sig därefter åt skötseln av sitt betydande gods.

Lindblads efterträdare i tjänsten Sven Magnus Gamaliel Lång från Ölmstads socken, vilken var född den 21 september 1798 i Långaryd, flyttade till Degela medan Lindblad ännu levde. Dåvarande kronolänsmannen i häradets första distrikt Per Magnus Andersson från Udden i Adelövs socken hemställde efter Lindblads avsked, att till första distriktet skulle läggas Adelövs socken, som enligt hans påstående en gång i tiden inbegripits i första distriktet, men framställningen avslogs av länsstyrelsen i Jönköpings län genom beslut den 4 februari 1824.

Den 24 juni 1790 hade Lindblad ingått sitt första äktenskap, nämligen med änkan Maja Larsdotter från Glassås, vilken avled den 7 januari 1800 utan att efterlämna barn i detta äktenskap. Lindblad gifte därefter om sig tre gånger 1) den 28 december 1800 med hemmadottern Sara Månsdotter, född 1774 i Säby socken, död den 28 januari 1809, dotter till skattebonden Måns och dennes hustru Karin Johansdotter, som köpt Glassås Norrgård, 2) den 29 december 1809 med »jungfru» Eva Kristina Rask, född den 24 april 1787 i Säby, död den 1 juli 1830, dotter till korpralen Peter Rask och dennes hustru Stina Larsdotter, båda från Säby socken, samt 3) den 28 december 1833 med Beata Charlotta Wiberg, född Hessel, som, född den 23 september 1786, var från Godegårds socken och änka efter inspektorn Anders Wiberg. Hon överlevde sin man. Efter sex års ohälsa avled Lindblad den 6 augusti 1844. Han har i dödsboken fått följande eftermäle: »Tidig flit och tidiga anlag. Genom mångas förtroende och eget arbete samlades hans betydliga förmögenhet». Vid sin död var han emellertid så skuldsatt, att fastigheterna måste försäljas. Redan efter sin hustru Eva Kristina Rasks frånfälle blev dödsboet försatt i konkurs men konkursen synes avvecklats så, att Lindblad fått övertaga fastigheterna mot dess gravationer. Det är av intresse för fastighetsvärdena för omkring 100 år sedan att här angiva taxeringsvärdena på dessa Lindblads gårdar: 3 mantal Degela 8200, Degela kvarn med två par stenar 2100, Degela såg med ett blad och torplägenhet 400, ½ mantal Hullaryds Södergård 1650, ½ mantal Norrby Snickaregård 1500, 1 mantal Åkerlotta Norrgård 2750, ½ mantal Åkerlotta Sörgård 650, ⅝ av ½ mantal Glassås Norrgård 958:16 och ⅔ av ⅓ mantal Stertebo 500, allt riksdaler banco. Återstående delen av Glassås Norrgård och Stertebo ägdes av Lindblads barn i äktenskapet med Sara Månsdotter.

I sitt andra äktenskap hade Lindblad fyra barn och i det tredje fem. Hans änka blev ensam ägare till Glassåsgården, dit hon flyttade och där hon avled den 25 september 1849. I detta äktenskap föddes inga barn.

Dödsbodelägarna försålde på auktion den 5 september 1845 samtliga nämnda fastigheter för 41633 rdr 16 sk banco till patron C. P. V. Munthe från Lunnagård vid Eksjö och hans hustru, vilka den 24 juni 1847 erhöllo lagfart å fånget. I berörda köpesumma ingingo dock inventarier till ett saluvärde av 1633 ⅓ rdr banco. Följande år sålde makarna Munthe Stertebo.

Bemälde Carl Pontus Viktor Munthe var brorson till förutnämnde häradshövding M. L. Munthe, nämligen son till vice häradshövdingen godsägare Sven Arnold Munthe, född 1774, död 1840, och Anna Maria Lidström, död 1855. Dessa makar hade ingått äktenskap först 1839, d. v. s. kort före mannens död. Härigenom legaliserades deras enda barn, bemälde Carl Pontus Viktor, vilken var född redan 1819. Denna gifte sig 1842 med Hedda Fredrika Hoffstedt, född 1821, död 1900. Den nye ägaren till Degela avled 1875, men redan 1850 försålde han godset till förre rådmannen och handelsmannen Johan Anton Hernlund i Eksjö, vilken jämte Fredrik Ferdinand Hernlund 1855 inköpte Hästeryd i Frinnaryd socken. J. A. Hernlund var född 1807 och avled på Degela den 4 september 1874, då han utom änka efterlämnade tio barn. Han ägde vid sin död utom Degela och Åkerlotta hemmanen ½ mantal Hullaryds Södergård med Hullaryds såg, 1 mantal Västra Noby Larsgård, 1 mantal Södergård och ½ mantal Norrby Snickaregård samt i Eksjö lägenheten Nannylund och Hoffstedtska gården samt i Höreda socken 1 mantal Björnshult. Under 1866 hade han försålt Degela kvarnställe till häradshövdingen Bengt Ribbing på Södraholm.

Hernlund var gift med Anna Kristina Ulmgren, född 1815, död 1883, och erhöllo hon och makarnas barn vid arvskifte samtliga fastigheter efter Hernlund men den 22 april 1876 försålde de godset till lantbrukaren Karl Alfred Hallberg från Eksjö och dennes hustru Amanda Elisabet Hernlund, dotter till J. A. Hernlund. Makarna Hallberg flyttade till Degela, där

(Forts.)

Herrgårdar i Norra Vedbo härad.

Av Sigurd Pira.

V

Degela.

han avled den 1 januari 1881. Vid sin död ägde han följande fastigheter i Lommaryds socken, vilka då voro taxerade till: Degela 70000, Åkerlotta 26000, Norrby Snickargård 8000, Hullaryds Södergård 15000 och Hullaryds sågkvarn 1000, eller tillhopa 120000 kronor. Efter mannens död övergick Degela till hans änka, vilken erhöll lagfart den 7 juli 1882 men snart måste änkan träda i konkurs.

Förvaltarna i konkursen sålde den 26 januari 1889 för 67000 kronor Degela med Åkerlotta och Hullaryds Södergård till handelsmannen E. C. Håkansson, som erhöll lagfart den 8 april 1889. Han var född 1822 och bosatte sig på Degela med sin hustru Karolina Matilda Backman, född 1840. På Degela avledo också båda makarna, mannen 1909 och änkan följande år; de äro begravna på Lommaryds kyrkogård. Håkansson utarrenderade gården till sin måg friherre Bror Axel Erik Leopold Isak Ragnar Malte Casimir Hummerhielm, som den 8 juni 1885 gift sig med Maria Hildegard Håkansson, född den 31 mars 1861 på Österängen vid Jönköping. Men den 23 november 1896 köpte friherre Hummerhielm gården av sin svärfader och erhöll lagfart den 12 april 1897. Friherre Hummerhielm var född den 10 april 1857 i Repplinge socken och son av kyrkoherden i Förlösa pastoret Bror Uno Per Jakob Alexander Hummerhielm, född 1818, död 1888, och dennes maka Laura Anna Dorotea Isberg, född 1827, död 1909. Efter det Hummerhielm under tiden 1881—1889 varit bevakningsbefälhavare vid åkerbrukskolonien Hall vid Södertälje flyttade han till Degela, som han brukade till sin död den 19 september 1917. Hans friherrinna hade avlidit på Degela den 12 oktober 1912, och äro makarna begravna i Lommaryd. Under sin vistelse i Lommaryd var friherre Hummerhielm en mycket anlitad sockenbo; han var ordförande i kommunalstämman och innehade även andra uppdrag. Såsom ansedd lantbrukare var han 1896—1914 häradsombud vid kreaturspremieringar och ordförande i Norra Vedbo häradsgille av hushållningssällskapet under flera år. Han var dessutom till 1911 ordförande i styrelsen för Hästförsäkringsbolaget Sleipner i Tranås. På Degela utförde han betydande arbeten för ett rationellt jordbruk.

Efter friherre Hummerhielms död försålde arvingarna Degela med underlydande den 14 mars 1918 för 220 000 kr. till godsägaren Hjalmar Hultner från Östanå i Gränna socken, vilken erhöll lagfart den 1 oktober 1918.

Hultner, som själv brukade Degela och innehade godskomplexet, bestående av Degela, Åkerlotta och Hullaryds Södergård, under 20 år, företog därunder betydande förbättringsarbeten på huvudgården. I slutet av 1938 försålde han godset om 4 5/8 mantal för 290 000 kronor till friherre B. O. Hermelin från Österbymo att tillträdas den 1 april påföljande år.

Friherre Bengt Olof Hermelin, som fortfarande brukar och bebor Degela, är född den 25 december 1901 på Österby i Råby-Rekarne socken, Södermanland, och son till godsägaren friherre Maximilian Hermelin och dennes maka Märta Rääf af Småland. Tidigt blev han sjökadett och utexaminerades från Sjökrigsskolan 1923, blev fänrik vid flottan samma år och löjtnant därstädes 1925. Han har emellertid därefter ägnat sig åt industriell verksamhet och nu senast åt skötslen av sina fastigheter. Han är sedan 1927 gift med Elsa Viktoria Ingeborg Rosenblad, född 1903 och dotter till förste hovstallmästaren friherre Eberhard Rosenblad och dennes maka Hedvig Augusta Burenstam.

Det är redan omtalat, att den nuvarande ståtliga mangårdsbyggnaden på Degela uppförts under häradshövding Munthes tid. Enligt en 1820 verkställd värdering säges byggnaden vara uppförd för ungefär 16 år sedan. Ursprungligen lär till huvudbyggnaden funnits två flyglar, men då den ena av dem brann ned, revs den andra.Detta corps de logis har ett utomordentligt vackert läge nära sjön Noens östra strand. En ganska stor park med gamla lövträd och en välskött trädgård upptaga området mellan sjön och byggnaderna. Mangårdsbyggnaden är av trä i två våningar med ett litet klocktorn över fasadingången från gårdsplanen. Byggnadens utseende framgår bäst av bifogade två bilder. Byggnaden innehåller ett 15-tal rum med präktig festsal och dessutom flera andra utrymmen. Under godsägare Hultners tid verkställdes en grundlig reparation av byggnaden och har den av nuvarande ägaren moderniserats i det inre.

Öster om mangårdsbyggnaden ligga i huvudsak ekonomibyggnaderna samt därintill av Hultner uppförda två nya bostäder för gårdens arbetsfolk. Han har därjämte uppfört ny modern ladugård för 100 klavbundna djur samt slutligen grundligt reparerat mejeriet och fem andra byggnader, delvis för gårdsfolket.

Degela med Åkerlotta, som sambrukas, har bördiga och välskötta åkrar, som grundförbättrats genom stenbrytning. Genom reglering av sjön Noen tillföras gårdarna odlingsbara mader. Arealen beräknas till omkring 93 har åker samt över 500 har ängs- och skogsmrk.

SLUT.